

Квітка Яніна Михайлівна,

професор кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕАГУВАННЯ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НА ФАКТИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ, ЗОКРЕМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Жорстоке поводження з дітьми, зокрема домашнє насильство, привертає дедалі більше уваги у світі. За статистикою 2019 року до територіальних органів поліції надійшло близько 142 тисяч заяв і повідомлень про вчинення правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, з них 1900 подано особисто дітьми. Від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, потерпіло близько 120 дітей, з них майже 90 – малолітніх (віком до 14 років).

За даними опитування, яке проводилось в Україні в рамках проекту Ради Європи в 2014 році, понад 20% дітей розповіли, що зазнавали сексуального насильства в тій чи іншій формі: контактне (згвалтування, торкання статевих органів чи примус до цього) та безконтактне (демонстрація оголених частин тіла дитині, підглядання, зваблення та непристойні пропозиції). Проблема сексуального насильства проти дітей є найбільш небезпечною.

Жорстоке поводження з дітьми не лише спричиняє непоправну шкоду фізичному здоров'ю, але й тягне за собою важкі психічні та соціальні наслідки. У більшості дітей – жертв насильства – з'являються серйозні відхилення в психічному, фізичному розвитку, в емоційній сфері. Жорстоке поводження у дитинстві в подальшому формує соціально дезадаптованих людей, нездатних створювати повноцінну сім'ю, бути гарними батьками, є поштовхом до відтворення жорстокості по відношенню до власних дітей [11, с. 5].

Для правового регулювання діяльності Національної поліції з захисту прав дітей та протидії жорстокому поводженню з ними першочергове значення мають такі законодавчі акти, як: закони України «Про Національну поліцію», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про охорону дитинства» тощо.

У статті 52 Конституції України зазначено, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом [1]. Статтею 150 Сімейного кодексу України забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [2].

Закон України «Про охорону дитинства» зазначає, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Держава здійснює захист дитини від усіх форм

фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють [3]. Під жорстоким поводженням з дитиною розуміються будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини [3]. Жорстоким поводженням з дитиною є: використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм, інших предметів порнографічного характеру; дії, що призвели до виникнення обставин, за яких дитина стала очевидцем злочину проти життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи, статевої недоторканності особи; статеві зносини та розпусні дії стосовно дитини з використанням примусу, погрози, сили, довіри, авторитету, впливу на дитину, особливо вразливої для дитини ситуації, зокрема її розумової чи фізичної неспроможності, пов'язаних з віком, фізичних, психічних, інтелектуальних чи сенсорних порушень у тому числі в сім'ї тощо [6].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» закріплює, що дитина, яка постраждала від домашнього насильства це особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства. У разі якщо постраждалою особою є дитина, будь-які дії, що вчиняються щодо неї, базуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини. Постраждала дитина має всі права постраждалої особи, реалізація яких забезпечується з урахуванням найкращих інтересів дитини, її віку, статі, стану здоров'я, інтелектуального та фізичного розвитку [4].

У випадку виявлення факту домашнього насильства щодо дитини необхідно враховувати положення Постанови КМУ «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22.08.2018 № 658 [5].

Одним із органів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей є підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України. Поліцейські підрозділів ювенальної превенції уживають заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству в межах Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [8].

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати її життю та здоров'ю (в тому числі страждає від домашнього насильства), може бути виявлена: шляхом самозвернення до будь-якого суб'єкта виявлення та/або організації соціального захисту дітей; юридичними та фізичними особами; посадовими особами, працівниками суб'єктів виявлення та/або організації соціального захисту дітей під час виконання професійних чи службових обов'язків.

Організація допомоги дітям, які постраждали від жорстокого поводження, зокрема домашнього насильства органами Національної поліції передбачає:

- цілодобове прийняття інформації, в тому числі усної, про дітей, яким загрожує небезпека, працівниками усіх підрозділів і вжиття невідкладних заходів реагування;

- проникнення до житла чи іншого приміщення (володіння) особи без її згоди або вмотивованого рішення суду у невідкладних випадках, пов'язаних з виникненням безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини, або за наявності підстав вважати, що така загроза існує.

- за наявності ознак кримінального правопорушення – внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, у зв'язку з чим вживаються подальші слідчі (розшукові) дії [4; 6].

Тобто, поліцейський, незалежно від місця свого перебування, в разі виявлення або отримання інформації про жорстоке поводження з дитиною чи звернення до нього громадян із заявою (повідомленням) невідкладно повідомляє про це за скороченим номером екстреного виклику поліції «102» і зобов'язаний ужити заходів щодо запобігання правопорушенню, його припинення, надання допомоги особам, які її потребують, установлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, та охорони місця події. Відповідно до наказу МВС України «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» від 08.02.2019 № 100, заява (повідомлення), що надходить телефоном за скороченим номером екстреного виклику поліції «102», реєструється в інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України» з автоматичним присвоєнням порядкових номерів ЄО [9].

Під час виїзду на місце події поліцейські з'ясовують, чи підтверджуються викладені у зверненні обставини, чи є склад правопорушення, та доповідають черговому. За необхідності надають домедичну допомогу та викликають бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги або інформують відповідний заклад охорони здоров'я. У випадку наявного факту жорстокого поводження з дитиною слід дотримуватись вимог постанови КМУ «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих

обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю» від 03.10.2018 р. № 800 [6].

Якщо є ознаки кримінального правопорушення, слід повідомити чергового про необхідність прибуття слідчо-оперативної групи та інспектора ювенальної превенції, якщо він не присутній на виклику. Також, вирішується питання про доцільність винесення кривдникові термінового заборонного припису стосовно кривдника у випадку, якщо кримінальне провадження не відкрите, або кривдник не затриманий [10, с 11].

Якщо відносно дитини вчинено сексуальне насильство або вона стала свідком такого насильства ювенальний інспектор не повинен детально розпитувати її про всі подробиці, пам'ятаючи, що бажано, щоб дитина розказувала про все, що з нею сталось під час допиту в рамках кримінального провадження, по можливості, за методикою «зеленої кімнати».

Органи Національної поліції зобов'язані протягом доби поінформувати службу у справах дітей про виявлену дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або життю чи здоров'ю якої загрожує небезпека, для організації її соціального захисту [4; 6].

У разі надходження повідомлення про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або життю чи здоров'ю якої загрожує небезпека, служба у справах дітей разом з уповноваженим підрозділом органу Національної поліції, фахівцем із соціальної роботи, представниками закладу охорони здоров'я невідкладно проводить оцінку рівня безпеки дитини. До проведення такої оцінки можуть бути додатково залучені інші суб'єкти виявлення та/або організації соціального захисту дітей в межах їх повноважень [6].

У разі виявлення (підтвердження) під час проведення оцінки рівня безпеки дитини фактів загрози її життю чи здоров'ю вона може бути негайно направлена до закладу охорони здоров'я для обстеження та надання необхідної медичної допомоги, в тому числі лікування в стаціонарних умовах, та документування факту жорстокого поводження з нею або тимчасово влаштована, відповідно до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою КМУ від 24.09.2008 № 866, зокрема до центру соціально-психологічної реабілітації дітей, центру соціальної підтримки дітей та сімей, у сім'ю патронатного вихователя [6; 7]

Для ефективного реагування на факти жорстокого поводження з дітьми, зокрема домашнє насильство, необхідна скоординована багаторівнева система та вдосконалення механізму реалізації законодавства в цій сфері на практиці.

Для покращення ситуації в Україні вважаємо за необхідне:

- розробити спеціальний підзаконний нормативно-правовий акт, який передбачав би процедуру прийому та розгляду скарг щодо жорстокого поводження з дітьми, зокрема домашнього насильства

відносно дітей, особливо приділивши увагу алгоритму дій, якщо дитина стала жертвою або свідком сексуального насильства;

– на законодавчому рівні закріпити обов’язкове опитування дитини у «зеленій кімнаті» або за методикою «зеленої кімнати» та передбачити відповідне фінансування на державному рівні;

– проводити тренінгові навчання для поліцейських уповноважених підрозділів органів Національної поліції України щодо виявлення фактів жорстокого поводження з дітьми, зокрема домашнього насильства та ефективного реагування на такі випадки, особливо звернувши увагу на алгоритм реагування, якщо жертвою або свідком сексуального насильства є дитина.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.

2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р.

3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р.

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 р.

5. Про затвердження Порядку взаємодії суб’єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658.

6. Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров’ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 р. № 800.

7. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов’язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866.

8. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС від 19 грудня 2017 р. № 1044.

9. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС України від 8 лютого 2019 р. № 100.

10. Алгоритм реагування поліцейських на звернення про жорстоке поводження щодо дитини, зокрема домашнє насильство / Ковальова О., Капуляк В.: ВГЦ «Волонтер», Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2019. – 32 с.

11. Становище дітей, які потерпіли від злочину: досвід України. Інформаційні матеріали / Т.П. Цюман / За заг. ред. І.Д. Звереві . – К.: 2010. – 20 с.

12. «Зелені кімнати»: нормативно-правове забезпечення функціонування / К.Б. Левченко, М.В. Євсюкова ; за заг. ред. О.М. Бандурки та К.Б. Левченко. – К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2012. – 24 с.